

„СЕБЕ НЕ СХВАТАМ ОЗБИЉНО – ОЗБИЉНО СХВАТАМ ПОЕЗИЈУ”

Махмуд Дервиш добитник је награде *Lannan* за слободу на пољу културе 2001. године. Сматра се једним од водећих песника арапског света. Његова читања у арапским престоницама прате хиљаде – понекад и десетине хиљада – људи из свих слојева друштва. Критичар Хасан Хадер назива Дервиша песником љубави. Дервишева рана поезија била је лирска; касније се тек усмерила ка симболичнијим и апстрактнијим темама. Хадер Дервишу приписује заслугу за спасавање арапске лирске поезије од стагнације у коју је упала шездесетих, јер ју је он извео из оквира непосредних политичких тема у метафизичке области. Његове техничке иновације утицале су како на форму тако и на суштину ове популарне врсте поезије. У Дервишевим песмама приватна и јавна питања пажљиво су избалансирана и исказана кроз његов сопствени песнички речник и слике. То је имало дубок утицај на генерације песника широм арапског света.

Махмуд живи у брдима Рамале као и ја. Наше куће су удаљене око пола километра. Заједно са свим осталим палестинским градовима, Рамала је под израелским војним полицијским часом од двадесет и четвртог јуна. Израелски тенкови пролазе даноноћно уским улицама Рамале, често наносећи штету зидовима и телефонским стубовима. Свако ко изађе из куће ризикује да буде убијен. Свако кретање је строго забрањено. Близу милион људи је приморано да напусти свој посао, своје уобичајене активности, своје задовољство, и остане закључано код куће у оквиру једне од најсуровијих форми колективне казне коју држава може да примењује у модерно доба. За ову праксу није постављен никакав прецизан рок. Неколико влада широм света позивале су Израел да повуче своје снаге из насеља Палестине, али ти позиви нису уважени. Упркос малој удаљености наших домова, полицијски час ми је онемогућио сусрет са Махмудом све до четвртог јула, када је укинут на пет сати, што је било довољно да се састанемо и водимо овај разговор.

РАЈА ШЕХАДЕ: *Почнимо од садашњости. Како данашња ситуација уродуженој полицијској часа утиче на Ваше писање?*

МАХМУД ДЕРВИШ: Ово је тешко време за размишљање о било чему што није повезано са политиком. Поезија захтева простор за размишљање изван садашњег тренутка. Потребно је удаљити се од услова који владају у садашњости како би песник могао да повеже

актуелни тренутак с општим питањима. Мора имати могућност да оно свакодневно повезује са метафизичким. Међутим, тенкови поред мог дома и моја опсесија питањима живота отежавају ми писање поезије. Осећам снажну потребу да се ослободим околности садашњег тренутка. Успео сам да напишем обимнију песму под називом „Стање опсаде” у којој сам покушао да се ослободим израелске окупације и посветим

се поезији. Али, како је окупација стална, то никада није лако.

Р. Ш.: *Да ли пишете прозу?*

М. Д.: Волим прозу. Имам осећај да проза понекад може досећи поетско стање које је снажније од саме поезије. Али време пролази, а мој песнички подухват је и даље недовршен. У мом карактеру постоји надметање између прозе и поезије, мада сам наклоњенији поезији.

Р. Ш.: *Шта Вас је навело да напишете Memory for Forgetfulness: August (Beirut, 1982 [Сећање за заборав: август]), књиго о опсади Бејрута? Почели сте ову књиго реченицом: „Из једног снараћа се друи”, а затим сте кроз низ живописних њесама у прози дочарали њризоре и звуке ѡрада ѡд опсадом. Како је настала та књиго?*

М. Д.: Написао сам је четири године након тог догађаја. У то време сам живео у Паризу. Успео сам да је завршим у рекордном року – за два-три месеца. Нисам могао да се ослободим утиска који је опсада оставила на мене, да се ослободим сећања на Бејрут. Нисам могао да пишем поезију. То је било слично стању у којем се налазим сада. Ослободио сам се кроз писање те прозне књиге. Имао сам лични мотив. Нисам био историчар или аналитичар. Радио сам то из личних разлога. Кроз писање сам превазишао стваралачку кризу.

Р. Ш.: *Преживели сте оба ѡериода – у чему је сличност између ѡи времена и садашњости?*

М. Д.: Опсада Бејрута била је много интензивнија и опаснија од садашње ситуације. То је био рат у класичном смислу те речи. Ниједна улица није била

безбедна. Они који су преживели тај рат, једноставно су имали среће. Живот у Бејруту је био угрожен. Свачији живот. Овде се све дешава у „таласима”. Постоје кратки, интензивни, опасни периоди и дужи периоди када је само болно и тешко. У најгорем тренутку, у априлу, случајно сам био у Европи. Тако сам пропустио најопасније време, свакодневно бомбардовање и пуцњаву. Сада је опсада постала рутина. Нема борби. Људи су сведени на стање у ком их занима само када ће полицијски час бити укинут, када ће смеће бити покупљено, када ће моћи да стигну до канцеларије. Цела ствар је престала да буде вест. Постала је део свакодневице, нешто познато. То је оно најгоре. Престала је да буде снажна слика под рефлектором. Влада равнодушност. Не знам да ли ће ово искуство проћи без записа. Не знам какав ће облик добити, можда комбинацију прозе и поезије. Али прво мора да прође неко време између догађаја и писања о њему.

Р. Ш.: *Када сте ѡочели да пишете ѡепозију?*

М. Д.: Као дете био сам физички слаб. Нисам могао пуно да се играм. Нисам могао да се рвем или играм фудбал, нити да се истакнем у спорту. Зато сам се окренуо језику. Такође сам много времена проводио с одраслима. Присуствовао сам окупљањима која су се одржавала у нашој кући када су мој деда и комшије казивали старе арапске легенде прожете стиховима. Биле су то романтичне приче које су по правилу укључивале заљубљеног јунака и песника. Слушао сам их и осећао како ме поезија дубоко погађа. Нисам знао зашто. Једино сам знао да ме је звучност поезије привлачила. Нисам разумео узвишени

језик многих песама, али сам осећао да се мој проблем може решити кроз језик. То искуство је пробудило у мени љубав према језику. Почео сам да сањам о томе да постанем песник. Веровао сам да је песник тајанствена фигура са надљудским способностима. Рано сам почео да пишем поезију, али нисам био свестан да је то што пишем заиста поезија. Родитељи и учитељи су ме подстицали на писање. Желео сам да се истакнем,

година. Моје село је било под израелском војном управом. Био сам најбољи у разреду и током прославе Дана независности Израела позвали су ме да прочитам нешто што сам написао. У питању је била, наравно, песма која је одражавала ситуацију нас Арапа примораних да славе Дан независности Израела. Следећег дана, војни гувернер ме је позвао у свој кабинет и прекорио због те песме. За мене, то што сам написао и прочитао

а пошто то нисам могао кроз спорт, писање је постало моје бојно поље, а језик моје оружје. Све је то, наравно, била детињаста игра. Тек касније сам се озбиљно упустио у то.

Р. Ш.: *Када с'ће ђочели да себе схваташ озбиљно као ђесника?*

М. Д.: Себе не схватам озбиљно. Озбиљно схватам поезију. Иронија је у томе што се то први пут десило захваљујући израелском војном гувернеру у Галилеји, где сам одрастао. На неки начин, он је био мој први књижевни критичар, који ме је научио да поезију треба схватати озбиљно. Имао сам дванаест

било је оно што сам искрено осећао као истину. Био сам наиван и нисам имао појма да говорити истину може бити опасно. Тај догађај ме је натерао да се замислим: ако једна јака и моћна држава као што је Израел може бити узнемирена због песме коју сам написао, онда мора да је поезија озбиљна ствар! Намерно писање истине, онако како је дубоко и искрено осећам, испоставило се као опасна активност.

Р. Ш.: *Да ли с'ће сами ођишли на сасђанак са војним ђувернером?*

М. Д.: Да, био сам потпуно сам, де-чак од дванаест година који се одазвао

позиву ни мање ни више него самог војног гувернера кога је узнемирила песма коју сам написао. Замислите то!

Р. Ш.: *Каква је била реакција Ваше ђородице?*

М. Д.: Моја породица је била подељена између поноса што имају сина који говори речи какве они нису могли да изговоре и бриге за моју будућност. Наравно, скупо сам платио своје писање. Ухапшен сам када сам напунио шеснаест година. Од тада сам више пута био привођен и затваран. Али родитељи никада нису покушали да ме спрече у ономе што сам радио. Након тога сам се приклонио Комунистичкој партији Израела, с идејом да поезија може бити средство промене. Ту идеју сам схватао веома озбиљно, све док нисам закључио да поезија не мења ништа. Може да утиче на то како се људи осећају, али нема утицаја на стварност. Једина особа коју поезија мења јесте сам песник. Али себе и даље не схватам озбиљно као песника. Напротив, што сам старији и што се моја поезија доживљава озбиљније, све сам више забринут због онога што долази.

Р. Ш.: *Дали је то страх од неуспеха?*

М. Д.: То је страх од понављања, страх да ћу доћи до тачке у којој више нећу моћи да се развијам. Верујем да постоји граница у човековој способности да развија себе. Кад год завршим збирку поезије, имам осећај да ми је то и прва и последња. То ме дубоко растужи, а увек ми се исто деси када завршим са писањем. Понекад имам утисак да је све што сам урадио – ништа, један велики неуспех. Нисам сигуран ни у шта; веома сам критичан према сваком успеху или постигнућу.

Р. Ш.: *Када сте ђочели, какву сте слику имали о личности песника?*

М. Д.: Када сам био млад, замишљао сам песника као некакво натприродно биће. Дуги низ година био сам под утицајем те популарне слике о песнику. То је уска и ограничена представа. Многи верују да песник мора бити мистик или боем, да није „од овог света” и да га не занимају бриге обичних људи. Те слике су вероватно обликовали неки песници, а оне су онда с временом прихватане као чињеница. Када сам и сам постао песник и упознао друге песнике, схватио сам да ништа од тога није истина и ослободио сам се тих илузија.

Р. Ш.: *Колико Вам смета ђрегшава коју људи имају о песнику?*

М. Д.: Смита ми то што људи не праве разлику између онога што човек јесте у јавности и онога што је у личној сфери. Због јавне улоге, људи често не схватају да постоји и моје приватно „ја”, које мора бити поштовано и заштићено. Гласине ме погађају. Вођени уобичајеним представама о личности песника, људи су ме сматрали донжуаном и пијаницом. Што сам бивао познатији, то су гласине о мени и мом приватном животу постајале снажније. Јавност има склоност да тумачи и суди о познатом песнику. Једном сам прочитао чланак о себи који је написао писац из Алепа, у Сирији. Детаљно је описивао палате у којима живим и кошуље које носим, са дугмићима од чистог злата. Он је, наравно, говорио о томе шта би он радио да је на мом месту, а не суштински о мени. Истина је да сам врло повучен човек. Не волим да идем на јавна места. Никада у животу нисам био у кабареу. Не седим по кафићима. Нисам боем,

нити сам пијаница. Ја сам кућни тип и већину времена проводим сам у свом дому.

Р. Ш.: *Ипак, врло сће љисушњи у јавносћи. На љоследњем љушовању у Бејруш чишали сће своју љоезију љред љубликом од око двадесет и љет хиљада људи на фудбалском сшадиону. Да ли осешаће љришисак љублике да љишетће оно шшо ће им се свидетћи? Да ли љонекад љосшоји раскорак између човека какав јесће и очекивања које људи имају од Вас као љесника? Да ли Вам шо икада љредсшавља љроблем?*

М. Д.: Изградио сам снажан однос са својом публиком. Моја слика као песника прошла је кроз неколико трансформација. Када сам почео, био сам познат као песник који пише о емотивним, људским темама. Моја прва позната песма била је о мојој мајци. Затим сам постао чувен као песник који пише о националним темама. Написао сам „Запиши: ја сам Арапин“, и та песма је постала веома позната. Дуго ме је пратила. Почели су да ме дефинишу преко ње. Али жеља за развојем, као и побуњенички дух у мени, натерали су ме да се одупрем љубави публике према тој песми. Сматрао сам то препреком да публика прихвати мој естетски развој. Али успео сам да је поведем са собом и осетио сам да сам стекао њихово поверење. Почели су да верују у моју посвећеност естетском развоју, без напуштања хуманистичких или националних начела. Не видим никакву контрадикцију између развоја форме песме и њеног садржаја. Моја публика, читаоци, охрабрили су ме да експериментишем. Докле год имам њихово поверење, имам и слободу да радим оно што желим унутар поезије. Престали су да очекују од мене

оно што сам раније давао и почели да прижељкују нешто ново. Тако да сада више нема проблема. Наравно, публика увек очекује да у мојој поезији постоји политички садржај, али се не задовољава само тиме и прихвата, па чак и поздравља, развој који сам доживео на естетском пољу.

Р. Ш.: *Познаш сће као један од најистакнутијих арајских љесника који нељресшано уноси иновације у љоезију. Шша шо значи и како шо љосшижетће?*

М. Д.: Када се говори о иновацији, мисли се на промену форме. Један сам од првих који је почео да пише на нетрадиционалан начин, где песма није била заснована на једној рими.

Р. Ш.: *Шша Вас је навело да кренетће шим љуштем? Шша је био љодсшрек за шако грасшичну љромену у арајској љоезији?*

М. Д.: После 1948. године, ми Палестинци, који смо остали у ономе што је постало Држава Израел, били смо поражени. То је било време превирања. У старим формама поезије није било ничега што би нам помогло да изразимо стање у којем смо се нашли. Отуд је настала потреба за револуционарним обликом изражавања у оквиру поезије која је сама била револуционарна. То је био спонтани одговор на догађаје који су били ван наше контроле. Није, дакле, био промишљен нити планиран.

Р. Ш.: *Ипак, бурна времена моју да љпроизведу и суљрошан ефекаш. Баш збој неизвесносћи, моли сће да љошражитће ушеху у љрадиционалном, зар не?*

М. Д.: Моруће.

Р. Ш.: *Зашшо се онда шо није дољило?*

М. Д.: У нашој заједници постојала су два упоредна тока политичких промена. С једне стране, конзервативци, који као да нису били погођени или огорчени због онога што се догодило после 1948. То су били људи који су сарађивали са израелским властима и који су славили Дан независности Израела као да је њихов. Песници међу њима писали су традиционалне стихове. С друге стране, побуњеници су били модернисти, који су одбацили традиционалне и користили нове форме за писање поезије.

Р. Ш.: *Како бисте описали свој ђеснички процес?*

М. Д.: Читава та слика ми и даље није јасна. Када радим на песми, знам шта радим. Знам како развијам свој занат, како напредујем кроз једно поглавље у оквиру ширег пројекта, али сама природа тог пута ми ипак није сасвим разумљива.

Смеша ми што што људи не праве разлику између онога што човек јесте у јавности и онога што је у личној сфери. Збој јавне улоге, људи често не схватају да ђосији и моје ђривашно „ја“, које мора бити ђошћовано и зашћићено.

Р. Ш.: *Да ли се надовезујете на рад других?*

М. Д.: Да. И то у великој мери. Осећам да ниједна песма не настаје без нечег претходног. Човечанство је створило огромну поетску баштину и велики део тога је изузетно вредан. Писац се увек

надовезује на рад других. Не постоји празан лист са којег почиње. Преостаје му само да се нада да ће пронаћи мали простор у ком ће оставити свој потпис.

Р. Ш.: *Каква врста континуитета ђосији у Вашој ђоезији?*

М. Д.: Увидео сам да не постоји ниједна моја песма која нема извор у некој претходној. Неколико критичара ми је скренуло пажњу на то. Увек постоји један стих или једна реч из ранијег рада коју успем да преузем и развијем. Стално се бринем шта је следеће. Ово је једини процес у ком не постоји никаква гаранција да ћете успети. Искрпљивање је неминовно за сваког човека. Крај нам је врло добро познат; оно што не знамо је почетак. Најсрећнији сам када публика у мом делу пронађе неки дубљи слој или да значење које ни мени самом није било сасвим јасно. Живот песника условљен је читаоцем.

Р. Ш.: *Брине ли Вас да ли ће оно што ђишете с временом ђосиашти оно што ђублика очекује, умешто онога што заиста желише да најишете?*

М. Д.: Моја публика је разнолика, од академика до обичних људи. Не тражим од публике да ме разуме, али верујем да она осећа то што пишем. Песма није говор с једном јасном поруком; она има више нивоа. Верујем да у сали у којој читам људи осећају моју поезију и бивају њоме обузети. То је исто као када те музика додирне. Не можеш да објасниш шта се тачно дешава, али знаш да се дешава реакција. Када ми писање не иде, често се окрећем музици. Почнем да тумачим музику.

Р. Ш.: *Коју врсту музике?*

М. Д.: Западну класичну.

Р. Ш.: *Ко Вам је омиљени комби-
зишор?*

М. Д.: Моцарт.

Р. Ш.: *Рекли сће да није шачно да
йоезија може бићи средство друштве-
них йромена. Да ли ийак осећаише да сће
дали дойринос йалесйинској национал-
ној борби?*

М. Д.: У почетку је моја поезија до-
принела развоју палестинског иденти-
тета. Песник може да допринесе разво-
ју нације кроз језик, може да оснажи
људе, да их учини хуманијим и способ-
нијим да поднесу живот. Моје песме се
читају и у жалости и у радости. Управо
то причињава људима задовољство. Му-
зичке обраде моје поезије доносе
утеху људима услед разних губитака и
пораза које су доживели. Али највише
ме заокупља питање у којој мери моја
поезија доприноси развоју арапске
поезије.

Р. Ш.: *Говорили сће о жељи да осло-
бодише арайску йоезију од сйарих фор-
ми. Волео бих да чујем више о йоме.*

М. Д.: У одређеним историјским
тренуцима, поетска слика се исцрпи
услед прекомерне употребе; све револу-
ције у поезији су покушаји да се поезија
ослободи тог замора лепоте који је опте-
рећује. Жеља за променом је веома ва-
жна, било да се остварује прекидањем
везе с прошлошћу или на неки други
начин. Године 1967, поразом арапског
света у Јунском рату, жеља за променом
постала је веома снажна, јер су многи
кривицу за пораз свалили на арапску ре-
торику. То је, наравно, било претерано.
Али је тачно да је било много маштања,

вербалних „победа” које су покушавале
да надоместе пораз који је нација пре-
трпела. Суочен с тим, песник је осетио
да мора учврстити своју поезију, и то
снажнијом повезаношћу са стварношћу.
Тако се појавила тежња да се поезија
ослободи празне реторике и романти-
зма и да јој се врати спона са животом.
Након тога, уследио је и покушај осло-
бађања поезије и од реализама и од мо-
дернизма (у значењу које је имала у арап-
ском свету), кроз потпуни отклон од
стварности, емоције и од традиционал-
них форми. Међутим, током свих ових
фаза кроз које је арапска поезија прола-
зила може се запазити да су све те проме-
не биле повезане с политичким догађаји-
ма. Први пораз нас је навео на повратак
у стварност, а потом нас је неспособност
да превазиђемо тај пораз довела до по-
грешног схватања модернизма. Другим
речима, поезија никада није могла да се
посматра независно од спољних дога-
ђаја и политичког утицаја. У конкрет-
ном палестинском случају, оно што је
нашој поезији потребно јесте да буде ху-
манизована. Не можемо бити дефини-
сани искључиво кроз наш однос са Изра-
елом, било позитиван било негативан.
Ми имамо свој идентитет, личност која
је нама својствена, питања која су спе-
цифична за нас саме, као и она питања
која делимо са остатком човечанства.
Палестинац не може бити сведен само
на „терористу” или „борца за слободу”.
Свака банална, шаблонска слика на кра-
ју обесмишљава и одузима човечност
Палестинцу и чини га невидљивим у
својству обичног човека. Он постаје или
херој или жртва – никада само човек.
Због тога се врло озбиљно залажем за
наше право на лакомисленост. Искрено
верујем у наше право да будемо лакоми-
слени. Тужна истина јесте у томе што,

да бисмо досегли такав ниво неозбиљности, најпре морамо савладати препреке које стоје на путу нашем уживању оваквог права.

Р. Ш.: *Колико дуго већ живиш у Рамали? Чешири-йеи година?*

М. Д.: Пет година.

Р. Ш.: *Шта се у Вама променило?*

М. Д.: Написао сам збирку љубавне поезије, прву збирку која је у потпуности љубавне тематике. Као таква, не би могла бити написана ван Палестине. Можда сам морао да пишем о љубави како бих се ослободио онога што се од мене очекује – да као палестински песник морам писати о повратку у Палестину. Зато о томе нисам писао. Писао сам о љубави. Такво моје писање било је и чин ослобађања и развоја. Палестински писац раније није могао да пише о метафизичким темама – љубави и смрти – јер су постојале прече теме: угњетавање, окупација, отпор и ослобођење. Зато је писање о љубави за мене био начин да ослободим своју људску страну. Током ових пет година у Рамали написао сам и обимнију песму *Мурал* – заправо један дијалог са смрћу. Она је проистекла из личног искуства сусрета са смрћу. Тако да, живећи у Палестини, нисам писао директно о Палестини. Написао сам и *Сћање ојсаге*, дневник једног песника који се бори против окупације тражећи лепоту у поетском и у природи. То је био начин да се војној сили супротставим поезијом – победа трајног, вечног, непролазног над опсадом и насиљем.

Р. Ш.: *Како је њејзак Рамале уишцао на Вашу љезију?*

М. Д.: Природа, ма колико лепо описана, увек остаје лепша у поређењу са својим одразом у речима. Пејзаж Палестине има јединствен карактер. Због тога што је толико пута описан у Старом завету, не може да се доживи а да човек у себи не чује одјек тих редова. Заправо, природу почињемо да читамо кроз текст, а не текст кроз природу. Подручје Палестине обилује бројним легендама и митовима. Иако нисам религиозан, не могу да се ослободим осећаја да је ту Бог говорио човеку и чинио чуда. Имам осећај да је пејзаж већ „исписан” и пошто је већ толико пута описан, тешко је додати му нешто ново. Поетска слика је добила свој географски облик. Моја улога савременог песника јесте да ослободим природни пејзаж терета тих легенди и да ублажим бреме историје. Морамо да читамо ружу као ружу, а не као тумачење крви Адониса. Улога песника јесте да слави живот, не кроз историју, већ кроз сам живот.

Р. Ш.: *Да ли се друјачије осећаше када чишаше своју љезију у арајском свеиу неіу у Палесіини?*

М. Д.: У арапском свету постоји више простора за изражавање. У Палестини, човек нема простора за славље. Под окупацијом и угњетавањем, чини се као да није време за поезију. У арапском свету је другачије. Не кривим никога због тога. У Бејруту сам читао пред двадесет и пет хиљада људи; али овде људи не могу да се крећу слободно из града у град, из села у село. Било би незамисливо окупити толики број људи на једном месту. Израелске власти то једноставно не би дозволиле.

Р. Ш.: *Колико Вам је у љросеку љошребно да завршиш једну збирку љезије? И да ли делиш рукоиис са друјима?*

М. Д.: У просеку завршим једну збирку сваке две до три године. Обично прођем кроз три фазе. У првој само записујем. Затим почињем да размишљам о структури. Право задовољство долази у трећој фази, када се ради на обликовању и уређивању, када почиње да се појављује коначан облик. Тај завршни рукопис обично покажем песнику, књижевном критичару и једној особи која није из књижевног света.

Р. Ш.: *Ако Вам за једну фазу дела ђо-некад ѡреба и ђодину дана, а све ѡо време ђа не делиѡе са друѡима, значи да радиѡе у ђоѡѡуној самоѡи.*

М. Д.: Изолација је предуслов за писање поезије. Ниједно уметничко дело не може настати без самоѡе. Морате бити сами и сами се изборити са сопственим боловима. Ако у том процесу не успете да остварите своју замисао, нико не може да вам надокнади тај неуспех. Све падне на вас. Потенцијално депресивно стање морате сами да поднесете, исто као и радост, када знате да сте створили нешто истински вредно и лепо.

Р. Ш.: *Шѡа је лакше за ѡесника, да живи у ѡраду ђоѡѡ Париза или у вароши као шѡо је Рамала?*

М. Д.: Град је бољи за стицање искуства и знања, али рекао бих село, или мањи град, јер има мање ометајућих фактора у процесу писања. Што је место мање, то је боље за писање. У мом дому је соба у којој пишем најмања у кући.

Р. Ш.: *Када ѡрође шежак радни дан, у нормалним временима, без ђолицѡјскоѡ часа, шѡа у Рамали може да Вас одвуче од рада? Да ли Вам ђонекад неодошѡаје оно шѡо велики ѡрад ѡружа?*

М. Д.: Волим анонимност коју велики градови нуде. Рамала није град. Али није ни село. И треба имати на уму да ја нисам одавде. Немам много рођака ни пријатеља у Рамали. Једина ми је ра-зонада да шетам природом, по брежуљцима око куће.

Р. Ш.: *А збоѡ чеѡа онда оѡѡајеѡе? Имаѡе моѡѡћноѡѡ да одѡе. Зашѡо не одѡе?*

М. Д.: Понекад и самом себи постављам исто питање. Први разлог зашто остајем јесте моралне природе. Још ме муче сумње поводом одлуке да напустим Палестину, своје село у Галилеји. И даље се питам да ли је то било исправно. Не смем поновити ту грешку. Живео сам у изгнанству, а онда ми се указала прилика да се, условно речено, вратим. Да се вратим једном делу те земље. Не мислим да ту прилику треба да пропустим, чак и ако нисам уверен у смисао процеса који ме је довео назад. Веома сумњам да тај процес може резултирати потпуном независношћу. Ослободићу се Палестине тек када и сама Палестина буде ослобођена. Тада више неће бити потребно да будем овде да бих писао. Лакше је писати о ономе што се жели него о ономе што је већ остварено. Нико не пише хвалоспеве ослобођеној земљи. Хвали се оно што још није достигнуто. Не одлазим јер ме и даље прогања грижа савести због првог одласка. Проблем је у мени самом, а не између мене и мог народа.

Р. Ш.: *Где се осеѡаѡе више као код куће – у Рамали или у Галилеји?*

М. Д.: Галилеја је мој дом. Тамо се обликовала моја личност. Моја отаѡбина је тамо – волим то окружење, његове

брежуљке, стене, биљке и заласке сунца. Палестина је домовина многих, а моја лична домовина је место у којем могу да тумачим и разумем сваки цвет. То место је оно где сам одрастао – Галилеја, не Рамала. Ипак, није ми дато да будем у Галилеји, и помирио сам се с тим да је више никада нећу назвати домом.

*

Већ је дошло ђодне. Чули смо како се израелски њенкови враћају у наше улице, што је значило да ђоново ђочиње ђо-лицујски час. Било је време да Махмуд ђође кући.

(С енїлескої ђревела Јована Војводић)